

*Mijke Lambregtse-van den Berg
Inge van Kamp
Hanneke Wennink (redactie)*

HANDBOEK

PSYCHIATRIE
EN ZWANGERSCHAP

Tweede, herziene druk

INHOUD

Eerste druk, 2015
Eerste druk, tweede oplage, 2018
Tweede, geheel herziene druk, 2024

© Boom, 2024.

De Tijdstroom is een imprint van Koninklijke Boom uitgevers

Uitgegeven door Boom
Prinsengracht 747-751
1017 JX Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting pro (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Verzorging omslag: Michiel van Kleef, Schoon Ontwerp, Utrecht
Verzorging binnenwerk: Sandra van Wingerden, Buro van Erkelens

ISBN 9789024452644
NUR 875

www.boom.nl
www.boompsychiatrie.nl

Ten geleide - Birit Broekman	9
Ten geleide - Thomas van den Akker	11
Ten geleide - Elise van de Putte	13
Inleiding - Mijke Lambregtse-van den Berg, Inge van Kamp, Hanneke Wennink	15

1	PSYCHIATRISCHE AANDOENINGEN TIJDENS DE ZWANGERSCHAP EN POST PARTUM	
1	Schizofrenie - Koen Grootens	19
2	De post-partumpsychose - Eline Poels, Veerle Bergink, Richard Wesseloo en Kathelijne Koorengel	31
3	Depressie - Myrthe Boekhorst en Victor Pop	39
4	Bipolaire stemmingsstoornissen - Eline Poels, Anja Stevens en Pieterneel Kölling	51
5	Angststoornissen en de obsessieve-compulsieve stoornis - Irene van Vliet, Neeltje Batelaan en Ton van Balkom	61
6	Posttraumatische-stressstoornis - Claire Stramrood en Leonieke Kranenburg	77
7	Eetstoornissen - Jan Norré	91
8	Middelgerelateerde en verslavingsstoornissen - Mary Janssen van Raay, Ineke de Noord en Ab Aaldriks	101
9	Persoonlijkheidsstoornissen, in het bijzonder de borderline-persoonlijkheidsstoornis - Liesbet Nijssens, Nicole Vliegen en Dawn Bales	113
10	Autisme - Lisa Snip en Nanda Tak	125
11	Angst voor de bevalling - Anne-Marie Sluijs en Katarzyna Irena Veringa	139

2	EFFECTEN VAN STRESS EN MIDDELENGEBRUIK OP ZWANGERSCHAP, LACTATIE EN KIND	
12	Stress en angst tijdens de zwangerschap - Anja Huizink	153
13	Drugs - Ab Aaldriks, Ineke de Noord en Mary Janssen van Raay	163
14	Alcohol - Hilmar Bijma, Christophe Stove, Ab Aaldriks, Noera Kieviet en Barbara Sibbles	179
15	Roken - Mirte Smit en Hanneke Wennink	191

3 EFFECTEN VAN PSYCHOFARMACA OP ZWANGERSCHAP, LACTATIE EN KIND

16	Farmacokinetiek en algemene adviezen - Paola Mian, Peter ter Horst en Irene van Vliet	205
17	Antidepressiva - Esther Rijntjes-Jacobs, Inge van Kamp en Irene van Vliet	217
18	Antipsychotica - Hilmar Bijma, Esther Knijff en Inge van Kamp	253
19	Stemmingsstabilisatoren - Eline Poels, Pieterneel Kölling en Anja Stevens	269
20	Benzodiazepinen - Koen Grootens, Sintha Sie en Karin Burgerhout	287
21	Psychostimulantia en atomoxetine - Sascha Kats, Peter ter Horst en Inge van Kamp	299
22	Neonatale effecten van psychofarmaca en verslavende middelen - Noera Kieviet, Maartje van den Heuvel en Hanneke Wennink	313

4 MATERNALE PSYCHOPATHOLOGIE EN DE RELATIE TOT HET KIND

23	De eerste 1000 dagen - Tessa Roseboom	331
24	Infant mental health - Nicole Vliegen, Marja Rexwinkel en Karin Van Doesum	343
25	Borstvoeding - Yvonne Kasim Ragab, Marjolein Meijer en Hanneke Wennink	363
26	Kindermishandeling - Imke van Kessel en Rian Teeuw	373
27	Doding van het jonge kind door de moeder - Toon Verheugt en Katinka de Wijs-Heijlaerts	391
28	Intergenerationele overdracht van psychopathologie - Mijke Lambregtse-van den Berg en Titia Hompes	401

5 SPECIFIEKE KWETSBAARHEDEN RONDOM ZWANGERSCHAP

29	Infertiliteit en geassisteerde voortplanting - Christiane Winter en Julie Nekkebroeck	413
30	Tienerzwangerschap en jonge ouders - Leoniek Kroneman en Mirjam Oosterman	427
31	Verstandelijke beperking - Peter Deman	441
32	Psychopathologie bij vaders - Mijke Lambregtse-van den Berg	455
33	Beginnend ouderschap in transculturele context - Fernanda Sampaio de Carvalho	465

34	Seksueel geweld, Hester Pastoor en Jolanda Boxmeer	475
35	Rouw en zwangerschap - Manu Keirse en Monique Duijvestijn	487
36	Maternale suïcide - Joke Schutte en Esther Hink	499

6 BEHANDELSTRATEGIEËN

37	Expertisebehandelcentra voor psychiatrie en zwangerschap - Hanneke Wennink, Marieke Paarlberg, Birit Broekman en Esther Knijff	513
38	Screening en zorgtoeleiding - Chantal Quispel, Gouke Bonsel, en Mijke Lambregtse-van den Berg	527
39	Coaching bij subklinische psychische klachten - Anne Marleen Meulink en Evelien van Altena-van Kampen	537
40	Niet-medicamenteuze behandeling - Remke Dullemond, Astrid Kamperman, Celine Klatter en Leontien van Ravesteyn	547
41	Groepsbehandeling - Carlinde Broeks, Esther Knijff en Mirjam Timmermans	561
42	Moeder-baby-opname - Kathelijne Koorengevel, Leonie Breteler en Kristiaan Plasmans	575
43	Jeugdzorg en jeugdbescherming - Henrique Sachse en Marion Koopmans	583

7 JURIDISCHE EN ETHISCHE ASPECTEN

44	Dilemma's bij perinataal beleid - Klarke Boor, Wilma Duijst en Martine de Vries	599
45	Gedwongen zorg, wettelijke en ethische kaders	
45A	Wettelijke kaders van gedwongen zorg - Kathelijne Koorengevel, Sid Morsink en Carolien Bakker	613
45B	Ethische kaders van gedwongen zorg - Sanne van der Hout en Guido de Wert	623
46	Voorlopige ondertoezichtstelling (VOTS) van een ongeborn kind - Riek Mollema-de Jong	633

1	Peripartum-preventie- en -behandelplan	645
2	Edinburgh Depression Scale	649
3	Verkorte Finnegan-scorelijst neonatale adaptatie na blootstelling aan psychofarmaca	651
	Personalia	653
	Register	657

TEN GELEIDE

De start van nieuw leven is een belangrijke levensfase, voor zowel moeder, kind als gezin. Psychiatrische stoornissen komen veel voor tijdens de zwangerschap en in het kraambed en hebben invloed op het beloop van de zwangerschap en de ontwikkeling van het (ongeboren) kind. Hierbij spelen complexe interactiepatronen tussen moeder en kind een rol, die al in de baarmoeder beginnen. Samen met genetische factoren dragen deze vroege interactiepatronen bij aan de kwetsbaarheid en weerbaarheid van de volgende generatie, ook wel transgenerationale transmissie genoemd. Dus een gezonde moeder, naast een stabiel systeem/gezin om de moeder heen, is letterlijk van 'levensbelang'.

Gelukkig wordt dit belang steeds meer erkend. De laatste decennia heeft een sterke ontwikkeling plaatsgevonden in de perinatale psychiatrie. Er is veel wetenschappelijke vooruitgang geboekt. Klinisch zijn POP-poli's en moeder-baby units niet meer weg te denken als onderdeel van de perinatale zorg in Nederland. En het landelijke programma 'een kansrijke start' van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft eveneens een positieve impuls gegeven.

In dit handboek worden de nieuwste ontwikkelingen gedeeld op het gebied van zwangerschap en psychiatrie en wordt uitgebreid stil gestaan bij mogelijkheden voor preventie en behandelingen. Zo wordt onder andere ingegaan op de veiligheid van middelen en gebruik en medicatie tijdens de zwangerschap en borstvoeding, en worden ook de juridische en ethische aspecten besproken. Het boek laat bovendien zien hoe belangrijk het is om als zorgverleners ons netwerk te verstevigen, over de grenzen van ons vakgebied te kijken, van elkaars expertises gebruik te maken en dat we hierin elkaar weten te vinden: huisartsen, verloskundigen, gynaecologen, psychologen, psychiaters, kinderartsen, ouder-kindteams, GGD, infant mental health-specialisten, maatschappelijk werkers; door van elkaars expertise gebruik te maken kunnen we samen betere zorg bieden voor (aankomende) moeders met een psychiatrische kwetsbaarheid en hun kinderen. En hiermee dragen we eveneens bij aan gezondheid van komende generaties.

Het is duidelijk dat kennis en kunde op het gebied van perinatale psychiatrie allang geen 'niche' meer is, maar een absolute noodzaak. Dit handboek draagt bij aan deze belangrijke kennis en kunde voor een brede groep zorgverleners.

*Birit Broekman,
bijzonder hoogleraar Ziekenhuispsychiatrie bij OLVG en AmsterdamUMC*

INLEIDING

Voor u ligt de geheel herziene tweede editie van het *Handboek psychiatrie en zwangerschap* (eerste verschijning 2015). Dit handboek is bedoeld voor iedereen die zich bezighoudt met psychiatrisch kwetsbare zwangere vrouwen, hun partners en jonge kinderen. Toegenomen kennis door belangrijke (internationale) studies met betrekking tot de effecten en veiligheid van psychofarmaca en andere middelen in de zwangerschap, veranderingen in de zorg en wetgeving omtrent (zwangere) psychiatrische patiënten en in de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, maakten een herziening van de eerste editie relevant. De redactie is een groot aantal Nederlandse en Vlaamse experts, die (opnieuw) bereid waren om hun kennis en ervaringen op het raakvlak van psychiatrie en zwangerschap te delen, zeer erkentelijk.

De indeling van het boek in zeven delen bleef gehandhaafd.

Het eerste deel, dat een overzicht omvat van de meest voorkomende psychiatrische aandoeningen en de consequenties hiervan in geval van zwangerschap, werd uitgebreid met een hoofdstuk over autisme. Zwangerschapspecifieke aspecten van alle aandoeningen, waaronder prevalentie, klinisch beeld, etiologie en behandeling, worden besproken.

In deel 2 en 3 worden de effecten van stress, middelengebruik en psychofarmaca op zwangerschap, bevalling en tijdens lactatie toegelicht. Tevens wordt stilgestaan bij de korte- en langetermijnontwikkeling van het blootgestelde kind. In deel 3 is een hoofdstuk toegevoegd over de farmacokinetiek van psychofarmaca tijdens de zwangerschap. Deel 4, dat de invloeden van maternale psychopathologie en hiermee samenhangende factoren op het kind bespreekt, is uitgebreid met een hoofdstuk over het belang van de eerste 1000 dagen in de ontwikkeling van het kind op het latere leven. Deel 5 omvat de beschrijving van specifieke populaties met een verhoogde kwetsbaarheid voor psychische klachten rondom zwangerschap, bevalling en post partum. Deel 6 is gericht op screening, preventie, consultatie en behandelingsmogelijkheden van psychopathologie vóór, tijdens en na de zwangerschap. In deel 7 worden de juridische en ethische aspecten van psychiatrische aandoeningen besproken, met aandacht voor specifieke klinische dilemma's die deze kunnen opleveren in de zorg voor moeder en kind. De veranderde wetgeving omtrent drang en dwang bij (zwangere) psychiatrisch kwetsbare patiënten en de aanscherping van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling worden belicht.

Naast een wetenschappelijke onderbouwing ligt er ook in deze uitgave een sterk accent op de praktische adviezen voor de praktijk, waarmee ieder hoofdstuk wordt afgesloten, met verwijzingen naar relevante websites. Daarmee hoopt de redactie dat ook de tweede editie van dit handboek bijdraagt aan optimale zorg, met de daarbij essentiële interdisciplinaire samenwerking en ketenzorg, voor psychiatrisch kwetsbare zwangere vrouwen en hun gezinnen.

Mijke Lambregtse-van den Berg, (kinder- en jeugd)psychiater,

Inge van Kamp, gynaecoloog-perinatoloog,

Hanneke Wennink, kinderarts